

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1406250
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2023; 5(2): 246-266
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2023; 5(2): 246-266

BALKAN TÜRK ÇOCUK ŞİİRİNDE MİLLÎ BİLİNÇ

Ayşe ŞENER*

ÖZ: Rumeli veya Balkan coğrafyası, Türk kültür tarihinin ve edebiyatının ayrılmaz bir parçasıdır. Yaşanan tarihî süreçler bu coğrafyada edebiyatın varlığına engel teşkil etmemiş, bilakis söz konusu bölgeden pek çok önemli şair ve yazar yetişmiştir. Balkan edebiyatlarının temel eğilimi bölgede yaşanan işgal, savaş ve zorunlu göçler; bağımsızlık öncesi ve sonrası rejim olmak üzere çeşitli siyasi değişimlerle şekillenmiştir. Yaşanan bu değişimlerin Balkan Türklerinin zihin dünyasındaki yansımaları edebiyata aksetmiştir. Nitekim söz konusu coğrafyada yaşayan Türkler, siyasi ayrınlıklara rağmen kökleri ile bağlarını koparmadan yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla bu ortaklık ve kültürel devamlılık edebî ürünlerde de kendini göstermektedir. Bu bağlamda Türk kültürünün ortak öğelerinden olan çocuk edebiyatı önemli bir örnek teşkil eder. Küçük yaşta itibaren çocuklarda millî bilincin ve kimlik farkındalığının oluşturulmasında aile ve eğitimin yanı sıra edebiyatın da bir payı bulunmaktadır. Bu çalışma, bölgede yaşanan politik, ekonomik, dinî ve kültürel tahakküme karşı kimliği koruma biçimi olarak Balkan Türk çocuk şiirinde yer alan millî bilinç öğelerini irdelemektedir. Çalışmada söz konusu şiirlerden örneklem dâhilinde bir inceleme

*Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, e-posta: senerayse13@hotmail.com, ORCID:0000-0002-1157-4187

OPEN ACCESS

© Copyright 2023 Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi

Cite as/Atıf: ŞENER, Ayşe (2023), "Balkan Türk Çocuk Şiirinde Millî Bilinç", *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(2), 246-266. <https://doi.org/10.53711/balkanistik.1406250>

Geliş Tarihi (Received): 18.12.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 27.12.2023

yapılmıştır. Neticede, Balkan Türk çocuk edebiyatında millî bilinci oluşturmak ve korumak amacıyla ana dil, vatan sevgisi, yurt bilinci ve kültürel süreklilik mekânı olarak dinî günler ve millî bayramlar gibi çeşitli temalarla şiirler ortaya konduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Çocuk Edebiyatı, Balkan Türk Edebiyatı, Balkan Türk Çocuk Şiiri, Millî Bilinç.

NATIONAL CONSCIOUSNESS IN BALKAN TURKISH CHILDREN'S POETRY

ABSTRACT: The region of Rumelia or the Balkans constitutes an integral part of Turkish cultural history and literature. The historical trajectory of this region has not impeded the existence of literature; rather, it has given rise to numerous noteworthy poets and writers. The core themes prevalent in Balkan literature have been shaped by a series of impactful events, encompassing occupations, conflicts, forced displacements, and diverse political transformations both pre- and post-independence. The reflections of these changes in the mental world of Balkan Turks have manifested themselves in literature. Despite political divisions, the Turks living in this region have sustained their lives without severing their roots. Therefore, this commonality and cultural continuity also manifests itself in literary products. In this context, children's literature, a common element of Turkish culture, serves as a significant example. From an early age, literature, along with family and education, plays a role in instilling national consciousness and identity awareness in children. This study examines elements of national consciousness in Balkan Turkish children's poetry as a form of preserving identity against political, economic, religious, and cultural oppression in the region. The analysis is conducted through a selection of exemplary poems. Ultimately, the findings reveal that within Balkan Turkish children's literature, literary creations featuring themes such as native language, patriotism, homeland awareness, and cultural perpetuity through religious observances and national celebrations are fashioned with the intent of establishing and safeguarding national consciousness.

247

Keywords: Balkans, Children's Literature, Balkan Turkish Literature, Balkan Turkish Children's Poetry, National Consciousness.

Giriş

Balkan coğrafyası tarihte Türk halklarının yerleştiği ve günümüzde de yaşamaya devam ettiği önemli bölgelerden biridir. Bölge adını Osmanlı

Devleti döneminde almış olup “sık ormanlarla kaplı sıradağ” anlamına gelmektedir. Balkanlar, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Kosova, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan’dan meydana gelir. Bu bölgede toplam Müslüman nüfusu yaklaşık 8.5 milyondur (Sancaktar, 2019: 1-2). Bölgede Türk kökenli nüfusun yoğunluğuna paralel olarak Türkiye’de yaşayan Balkan kökenli nüfus da yoğunluğu ile dikkat çekmektedir (Karakuş ve Uçkun, 2014: 137-138).

Tarihte Osmanlı Devleti’nin yönetimi sonrasında yaşanan ağır savaşlar, göçler ve siyasi mücadeleler Balkan coğrafyasında mevcut Türk edebiyatının varlığına da tesir etmiştir. Taşcıoğlu bölgedeki modern edebiyatın eğilimini oluşturan siyasi süreçleri “1878 Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun işgali altına girmesi, 1918- 1941 I. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı, 1943-1990 II. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan Tito yönetimindeki Yugoslavya ve 1990’larda başlayan bağımsızlık hareketlerinin biçimlendirdiği yeni dönem” şeklinde ifade etmektedir (2006: 430). 1699 Karlofça Antlaşması ile Osmanlı bölgeden yavaş yavaş çekilmeye başlamış ve özellikle 1863’ten itibaren bölgedeki huzur bozulmuştur. 1912 Balkan Savaşları ise bölgenin tarihinde acı bir geçmiş olarak yer alır (Beksaç, 2014: 751-752). Osmanlı’nın bölgeden çekilmesi ile birlikte günümüze kadarki süreçte Türkçe ve Türk edebiyatı varlığını sürdürmüş, önemli pek çok yazar ve şair yetişmiştir. Nitekim yazar Zeynel Beksaç’ın da ifadesiyle (2014: 750) özellikle ana dil hususu, bölgedeki Türk halkı için bir ‘yurt’ anlamı taşımaktadır. Bu sebeple edebiyat, Balkanlarda Türk halkı için bir varoluş mekânıdır. Edebî faaliyetler, basın-yayın faaliyetleri Türkçenin yaşamasında etkin rol oynamıştır. Özellikle Türk yazılı basınının Balkan Türk edebiyatının taşıyıcısı olduğu açıktır (Akgün, 2011: 65; Aliov, 2023: 71). Balkanlarda Türkçenin varlığı konuşma ve yazı dili olarak devam etmekte ve bölgedeki Türkler ana dillerini siyasi toplumsal konjonktüre bağlı imkânlar dâhilinde yaşamakta ve yaşatmaktadır. Bu noktada hem Türkçenin

hem de edebiyatın gelişmesinde katkısı bulunan çocuk edebiyatı ayrı bir önem taşımaktadır. Beksaç'ın da belirttiği gibi (2014: 750) özellikle 1960'lı yıllar ve sonrasında Türkiye'deki Türk çocuk edebiyatı ile mukayese edildiğinde Balkan Türk çocuk edebiyatı daha güçlü bir görünüme sahiptir.

Çalışmada Makedonya Türk edebiyatından Enver Tuzcu, Fahri Kaya, Fahri Ali; Kosova Türk edebiyatından Nusret Dişo Ülkü, Hasan Mercan, Zeynel Beksaç, Raif Karkul; Bulgaristan Türk edebiyatından Mehmet Fikri, Ahmet Şerif Şerefli, Mülazım Çavuş, Recep Küpçü, Latif Ali, Şaban Mahmut, Aliş Sait, Hüseyin Rasim Güler; Yunanistan Türk edebiyatından Alırıza Saraçoğlu, Mustafa Tahsin; Romanya Türk edebiyatından Ahmet İsmail Davut'un çocuk şiirlerinden örneklem belirlenmiştir. Ayrıca bunlara ek olarak Gagavuz edebiyatından da şiir örneklerine yer verilmiştir. Bu örneklerden hareketle Balkan Türk çocuk şiirinde millî bilince dair söylemler irdelenmiştir.

1. Balkanlarda Türk Çocuk Şiiri ve Millî Bilincin İnşasına Etkisi

Çocuk edebiyatı, erken çocukluk döneminden ergenlik dönemine kadarki süreçte çocukların anlama düzeyine ve dil gelişimine uygun; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını sanatsal içerikli dilsel ve görsel ürünlerle zenginleştiren metinlerin tamamını kapsar (Sever, 2012: 27). Bilmece, tekerleme, destan, efsane, masal, şiir, hikâye, roman, anı, biyografi, mektup, gezi yazısı, deneme, sohbet, makale, tiyatro, gazete ve dergi yazıları bu metinlere örnek olarak verilebilir (Sınar, 2006: 175). Çocuk edebiyatı ürünleri çocukların zihnini, düşünce dünyasını geliştirdiği gibi (Sever, 2013: 9), aynı zamanda ana dil öğretimi ve kültür aktarımı konusunda da katkı sağlar. Nitekim çocuk edebiyatı, topluma ait öğelerin yansıma alanı bulduğu, toplumun ortak değerlerinin saklı kaldığı bir alandır. Bu bakımdan söz konusu ürünler yeni nesillerin kimlik ve toplumsal aidiyet bilincinin gelişmesinde etkilidir. Kafesoğlu'nun (2003: 15-16) bireye kişilik kazandıran ve toplum olma bilincini oluşturan maddi ve manevi değerler sistemi olarak

tanımladığı kültür, gelecek nesillere özellikle edebî ürünler yoluyla aktarılır. Bu anlamda çocuk edebiyatı hem bireyin kendi kültürüne hem de evrensel kültürel öğelere dair bilgiler sunmaktadır (Çetinkaya ve Durmaz, 2020: 946). Bu noktada özellikle tarihî süreçlerden etkilenen ve kimliğin tahribat altında kaldığı bölgelerdeki hâkim edebiyatta bu hususun ayrı bir önemi bulunmaktadır. Balkan coğrafyasında politik güdüme rağmen Türkçenin ve Türk kültürünün doğru bir şekilde öğretilmesinde çocuk edebiyatının oynadığı rol büyüktür (Okumuş vd. 2014). Nitekim İsen'e göre ilk bakışta Balkanlarda çocuk edebiyatı Türkçenin iyi bir şekilde öğretilmediği, Türkçe yayıma tam izin verilmediği dönemde yalın ve basit dille ifade edilebilecek bir sanat alanı olarak dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bölgedeki pek çok yazar ve şairin mesleğinin öğretmenlik oluşu da hedef kitlenin çocuk olmasında etkili olmuştur. İsen'in belirttiği bir diğer gerekçe ise politik güdüm ile ilişkilidir. Bölgenin tarihî ve politik konjonktürü gereği sosyalizmin bir nesnesini çocukların oluşturduğu ve sosyalist kültürün çocuk eğitime çektiği dikkati vurgular.

Balkanlarda çocuk edebiyatı bu minvalde özellikle çocuk dergileri ile gelişmiştir. Bu sebeple Balkanlarda Türk edebiyatından bahsedildiğinde ilk olarak çocuk edebiyatına değinmek gerekir (2001: 50-51). Bu bağlamda özellikle çocuk edebiyatındaki eğitsel ve pragmatist yön şiirde dikkat çeker. Nitekim Eagleton'un (2011: 62) da "toplumsal bir kurum" olarak tanımladığı şiir, estetik yanının dışında aynı zamanda pragmatist bir özelliğe sahiptir. Özellikle çocuk şiirlerinde bu pragmatist yön daha açık bir biçimde öne çıkmaktadır. Çocuk edebiyatının temel işlevlerinden biri ana dil öğretimine katkısıdır. Diğer işlev ise toplumsal değer yargılarına dair bir farkındalık oluşturma, millî ve evrensel değerleri kazandırma olarak ifade edilebilir (Tekşan ve Uysal, 2017: 530). Çocuk edebiyatı hem çocukların dil becerilerini geliştirir hem de kültürel değerlere ilişkin bir bilinç ve tutum kazanmada önemli rol oynar (Karatay, 2007: 941). Balkanlarda çocuk edebiyatı ve çocuk

şiiri bahsedilen işlevlerin mevcut olduğu bir mahiyete ve öneme sahiptir. İsen'in (2001: 58) ve Beksaç'ın (2014: 752) belirttiği gibi çocuk edebiyatını Türkçenin Rumeli yakasındaki bir sesi ve yaşama alanı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu sahada eser veren yazarların bir anlamda hem Türkçenin hem de Türk kültürünün koruyucusu olduğu fikrinden hareketle Balkan Türk çocuk şiirinde millî bilincin inşasını irdelemek gerekli görülmüştür. Balkan Türk çocuk şiiri, Makedonya, Kosova, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Gagauz sahasında hemen hemen benzer bir görünüme sahiptir. Başlangıçta Türkçenin ve Türk kimliğinin inşası ve tahrip süreçlerinde koruma alanı olması edebiyat, toplum ve kimlik ilişkisini imlemektedir.

1878-1944, 1944-1989 ve 1990'dan günümüze kadar süregelen Bulgaristan Türk edebiyatı ve buna bağlı olarak çocuk edebiyatı Türkçe eğitimi ile doğrudan ilişkilidir. Türkçe eğitiminin güçlü olduğu devirlerde güçlü bir çocuk edebiyatı ile karşılaşılır. Bulgaristan Türk çocuk edebiyatının ilk ürünleri Türkçe eserleri yayımlayan matbaalarda Türk okulları için basılan ders kitaplarında yer almaktadır. Türkçe eğitimin serbest olduğu yıllarda siyasi konjonktür gereği sosyalist bir edebiyat söz konusu olmakla birlikte çocuk edebiyatına dair ilk örneklerin verildiği dikkat çekmektedir (Akgün, 2016: 52). Ancak özellikle 1944 ve sonrasında Türkçe derslerin kaldırılması ve sadece evlerde konuşulan bir dil durumuna getirilmesi söz konusudur. Bu sebeple bu yıllarda edebiyatın üzerinde de politik bir güdüm bulunmaktadır. Bulgaristan Türk çocuk edebiyatı, liselerin kapatılması ve çeşitli baskılardan etkilendiği gibi 1989'da yaşanan zorunlu göçten dolayı o tarihten itibaren Türkiye'de yaşayan çeşitli yazarlar tarafından da sürdürülmüştür (Beksaç, 2014: 772). Türkiye'de eser veren isimler Bulgaristan Türklük şuurunu işlemiş ve bu yönde eser vermiştir (Akgün, 2016: 68-69). İsa Cebeci, Ömer Osman Erendoruk, Latif Karagöz, Aliş Sait, Recep Küpçü, Ahmet Şerif Şerefli, Nevzat Mehmet Fuat, Mehmet Çavuş,

Şaban Mahmut, Mehmet Fikri, Hüseyin Rasim Güler, Mülazım Çavuş gibi isimler çocuk edebiyatının temsilcilerine örnek olarak verilebilir.

Makedonya Türk çocuk edebiyatı ise belirgin olarak 1940'lı yıllarda çıkarılmaya başlanan *Birlik* dergisi ile görünüm kazanmaya başlamış, sonraki yıllarda *Yeni Kadın*, *Sevinç*, *Tomurcuk* gibi dergilerle edebî ürünler çeşitlilik kazanmıştır. Enver Tuzcu, Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, Şefki Vardar, Mustafa Karahasan, Fahri Kaya, İlhami Emin, Hüseyin Süleyman gibi pek çok yazar söz konusu alanda ilk edebî ürünleri vermiştir (Beksaç, 2014: 753). Makedonya Türk çocuk edebiyatının en güçlü yanını ise şiir oluşturmaktadır. Üsküplü Şeyh Saadettin İbrahim'in 1945 öncesi yazdığı "Sabah Yıldızı" şiiri sahada çocuk şiirine dair en bilinen şiir örneklerindedir (İsen, 2001: 53).

Kosova'da ise Türk çocuk edebiyatına dair eserler başlangıçta *Birlik*, *Sevinç*, *Tomurcuk*, *Sesler* gibi dergilerde verilmiştir (Beksaç, 2014: 767). 1950'lerden sonra açılan Türkçe eğitim veren okulların açılması, çeşitli kültürel derneklerin kurulması bölgedeki edebî ortama zemin hazırlamıştır. *Tan* gazetesinin çıkmasıyla birlikte Kosovalı edebiyatçılar özellikle *Tan* çerçevesinde ve ardından çıkarılan pek çok dergi ile yayın faaliyetlerini sürdürmüştür (İsen, 2001: 54-55). II. Dünya Savaşı sonrasında sosyalist rejime bağlı olan bölgede politik güdüme rağmen Türk şiiri varlık göstermiştir. Günümüzde bu bölgedeki Türk varlığı ve Türk edebiyatı, Türk dünyası edebiyatlarının Batı kolunu oluşturmakta ve edebî faaliyetler sürdürülmeye devam etmektedir (Karakuş, 2023: 59). Örneğin bölgede günümüzde yayın hayatına devam eden tek çocuk dergisi Zeynel Beksaç'a ait olan *Türkçem*'dir (Beksaç, 2014: 767). Kosova'da tarihi çok eskilere dayanan çocuk şiiri Hacı Ömer Lütfi, Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan, Rıfat Yeşeren, Zeynel Beksaç, Raif Kırkul gibi isimlerle verilmiştir.

Batı Trakya (Yunanistan) Türklerinin edebiyatı ise Lozan Antlaşması öncesi ve sonrası olarak tasnif edilebilir. İlk edebî çalışmalar belirgin olarak 1960'lardan sonra başlamıştır. Bu noktada *Birlik* ve *Öğretmen* dergilerinin adını anmak gereklidir. Bu yıllarda çocuk edebiyatında da ilk örnekler verilmiştir (Beksaç, 2014: 773-774). Yunanistan'da bulunanlar dışında Balkanlar'da yaşayan Türklerin tümü sosyalist rejim ile yönetilen ülkelerde yaşamıştır. Bu sebeple Türk şiiri bu bölgede diğer Balkan edebiyatları ile küçük farklılıklara sahiptir (İsen, 2001: 51). Alırıza Saraçoğlu, Mücahit Mümin, Rahmi Ali, Mustafa Tahsin gibi isimler bölgedeki çocuk edebiyatının önemli temsilcileri olarak dikkat çeker (Beksaç, 2014: 773-774).

Romanya'da 1944 yılı sonrası sosyalist yönetimle birlikte Türkçe, Türk eğitimi ve Türkçe kitapların yayınlanması söz konusu olsa da bahsedildiği gibi 1960'larda rejimin tahakkümü söz konusu olur. Sanatta ve sosyal hayatta rahatlama ancak 1990'lardan sonra ortaya çıkmıştır (Beksaç, 2014: 778). Romanya Türk Çocuk edebiyatı ilk ürünlerini Mehmet Niyazi ile vermiştir. Ardından İsmail Ziyaeddin, Emel Emin gibi isimler dikkat çeker (İsen, 2001: 58).

Batı Trakya Türklüğünün önemli bir parçası olan Gagauzların edebiyatının kökeni ise 20. yüzyılın başlarına kadar uzanır. Bu dönem itibarıyla kutsal metinler, dualar ve ibadet kitapları ile dinî edebiyat üretilmeye başlanmıştır (Hünerli, 2022: 5). Mihail Çakır'ın çabaları ile bu yüzyılın başında ilk yazılı ürünlerin verilmeye başlandığı görülmektedir (Argunşah, 1996: 679). Gagauz edebiyatında modern anlamda ilk edebî ürün ise 1959'da verilmiştir. Doğa, arkadaşlık, aile, eğitim ve öğretim, hayal gücü ve macera gibi temalarla yeni nesile kültürel miras, değerler ve yaşam becerileri konusunda yol göstericilik amacı taşıyan çocuk şiirlerine de ilk olarak bu yıllarda tesadüf edilir (Hünerli, 2022: 7-8). Nikolay Tanasoğlu, Nikolay Baboğlu, Todur Zanet, Todur Marinoğlu, Petri Çebotar, Konstantin Vasilioğlu gibi isimler çocuk şiirleri yazmıştır (Beksaç, 2014: 779).

Bu özelliklerle gelişen ve günümüzde sürdürülen Balkan Türk çocuk edebiyatı belirtildiği üzere daha çok şiir türü ile daha güçlü bir edebiyat ortaya koymuştur. Bu edebiyatta her ne kadar tabiat ve doğa betimlemeleri dikkat çekse de toplumsal ve kültürel temalar başlangıçtan bugüne bölgedeki çocuk edebiyatına hâkim olmuştur. Bu bakımdan çoğu eğitimci olan yazarların hedef kitle olarak toplumsal kimliğin ana ögesi olan çocuklarda millî bilinci inşa etmek gibi bir amacı olduğu çıkarımına ulaşılmaktadır. Bu fikirden hareketle söz konusu edebiyatta toplumsal şuuru güçlendirecek ve şekillendirecek nitelikte dil, tarih ve kültür içerikli şiirlerin var olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre Balkan Türk çocuk şiirinde millî bilinci oluşturmak ve korumak adına ana dil, millî ve dinî bayramlar/günler, vatan sevgisi ve yurt bilinci gibi çeşitli temalarla edebî ürünler ortaya konmuştur.

1.1. Ana Dil

254

Balkan Türk çocuk şiirinde en çok dikkat çeken temalardan biri ana dildir. Türk kültürünün ve Türk dilinin korunması, gelecek kuşaklara aktarılması bakımından bu şiirlerin pragmatist bir yön taşıdığı görülmektedir. Bu noktada Kosova Türk edebiyatının önemli kalemlerinden olan Zeynep Beksaç'ın "Türkçem Gururum" şiiri örnek olarak verilebilir:

Ana
Baba
Yurdu
Eveni
Seninle sevdim Türkçem.

(İsen vd., 2001: 179).

diye okura seslenen Beksaç'ın edebî dünyasına bakıldığında Türkçenin ve Türk kültürünün yansıma ve muhafaza alanı olarak edebiyatı gördüğü açıktır. Yazarın çıkarmış olduğu *Türkçem* dergisi ve diğer eserleri bu düşüncenin somut bir ispatıdır. Nitekim Balkanlarda şair olmak yazarın

kendisinin de ifadesiyle “Türkçenin nöbetini tutmaktır.” (Beksaç, 2014: 750). Bu sebeple Türkçe ve Türkçenin korunması meselesi bölgedeki Türk çocuk edebiyatının temel sorunsalı ve bir bakıma ortaya çıkış serüveninin de ilk adımındır. Şair bu şiiri ile toplumun ana taşlarından dil, vatan, anne-baba ve dünya ekseninde bir sevgi ve saygı aşlamak istemiştir. Kosova Türk şiirinden bir başka örnek ise Raif Kırkul’un “Türkçem” şiiri ile verilebilir:

Annemin söylediği türküler *Babamın söylediği türküler*
Sinmiştir beşiğimin renklerine *Ahenkleşir vatan özlemiyle*
Canlanır yeniden her sallanıştta *Canlanır sazımın tellerinde*

(İsen vd., 2001: 194).

Şair bu şiirde “vatan, beşik, ninni, türkü, saz” gibi kavramlar arasında bir bağ kurmaktadır. Kültürel değerler olarak ninni, saz, türkü ve beşik arasındaki yakın ilişki vatan ile benzeşmektedir. Saz ve beşik şekil olarak bir saklama alanını imlemesiyle vatan ile metaforik bir özdeşim taşımaktadır. Ninni, türkü ve saz ise kültürel mekânlar olarak kimlik öğeleri olmasıyla dikkat çeker. Bu bağ ana dilin önemini vurguladığı gibi diğer taraftan Türk kimliğini ve kültürünü öne çıkarmaktadır. Vurgulanan eylemlerdeki devamlılık ise kültürel sürekliliği imlemektedir.

Başka bir örnek olarak Bulgaristan Türk çocuk edebiyatının temsilcilerinden Aliş Sait’in “Her Şey Türkçe” şiirine bakmak mümkündür. Şair bu şiirinde Türkçe konuşmanın, Türkçe ile yaşamının önemini vurgulamaktadır:

Türkçe tanışalım, *Türkçe dinleşelim,*
Türkçe konuşalım, *Türkçe selamlaşalım,*
Türkçe anlaşalım. *Türkçe bayramlaşalım.*

(İsen vd., 2001: 251).

Şair Sait, bu şiiri ile şiirinin amacını da ortaya koyar. Nitekim Balkanlarda hem Türklüğün hem de Türkçenin belleklerde yitik olarak yer etmemesi ve korunması adına dil ve kimlik ilişkisini vurgulamak önemlidir.

Balkanlarda çocuk şiiri bu yönüyle daha da önemli görülmektedir. Beksaç'ın "...inceldik ama kopmadık." (2014: 752) şeklinde belirttiği zorlu tarihî süreçte edebiyat, kimliğin bir koruma alanı görevini üstlenmiştir. Sait'in şiirde "tanışmak, anlaşmak, konuşmak, dinleşmek, selamlaşmak ve bayramlaşmak" eylemleri ile ortaya koyduğu "Biz" kimliği, edebiyatın ve Türkçenin bölgedeki birleştirici gücünü imlemektedir.

Bulgaristan Türk edebiyatından başka bir örnek olarak Şaban Mahmut'un "Türkçe asırlardır ana dilimdir" diye Türklük ve Türkçenin düşmana karşı bir kalkan olduğunu ifade ettiği "Türkçeye Deliorman Güzellemesi" başlıklı şiiri de yeni nesiller üzerinde millî bilinç inşası oluşturmak adına yazılan önemli şiirlerden biridir.

Bu diyarda doğdum, burda yaşarım

Deliorman senden güzel dil var mı?

Aydın yarınlara burda koşarım

Türkçem Türkçem senden güzel dil var mı?

(İsen vd., 2001: 247).

Kendi vatanında kendiliğini yitirmemek adına direnen, mücadele eden halkın sesi bu şiirde karşılık bulmuştur. Aydınlık ve güzel bir gelecek ancak 'kendî' olabilmiş bir toplum ile gerçeklik kazanacaktır. Tarihte Balkan coğrafyasında yaşanan asimilasyon, Bulgaristan Türk çocuk edebiyatının da ana sorunsalıdır. Akgün'e göre (2016: 242) yazarlarda millî varlığı ve şuuru devam ettirme kaygısı ile şiirde öğreticilik işlevi öne çıkmaktadır. Bu amaçla çoğu öğretmen olan çocuk şairleri aile, ana dili, tabiat ve mevsimler, hayvanlar, meslekler, asimilasyon tehlikesi, dinî inançlar ve sosyalizm ile ilgili şiirler yazmıştır. Kuşkusuz kültür aktarımının başat noktası ana dildir. Bu bakımdan bölgede ana dil öğretimi üzerine mücadele hem toplumsal hem de edebî düzlemin temel meselesidir. Türkçenin yasaklanmasına ilişkin politikaya karşılık çocuk şiirinde ana dil temasının ele alınması kimlik koruma biçimidir.

Gagauz edebiyatından Diyonis Tanasoğlu'nun "Ana Dilim" şiirinde "tatlı bal, çiçek kokusu, güzel ses, türkü" gibi niteliklemlerle ele alınan ana dil, kaybedilmemesi gereken ve insanı insan yapan en güzel değerlerden biri olarak betimlenmiştir:

*Dili lazım bilelim
Biz evlad ona inanırız,
Dili hiç kaybetmeyelim
Salt onunnan biz insanız!*

(İsen vd., 2001: 326).

Çocuk şiirlerinin temel özelliklerinden biri, çocuğa görelilik ilkesine göre yazılmış olmasıdır. Karakuş'un da belirttiği gibi (2021: 97), çocuklara yönelik şiirlerin genel eğilimi işlenen konudan bağımsız olarak inanç, sevgi ve çocuk üçgeninde bir duygu ve düşünce dünyasıyla sunulmasıdır. Bu örnekte de çocuklarda ana dil sevgisi ve bilincinin oluşturulmak istendiği açıktır.

257

1.2. Bayrak

Bir milletin bayrağı kimlik ve aidiyet sembolüdür. Bu yönüyle Balkan Türk çocuk şiirinde ele alınan temalardan birisi olarak dikkat çeker. Kosova Türk edebiyatının önemli ismi Nusret Dişo Ülkü'nün "Bütün Bayrakları Seviyorum" şiiri, vatan ve bayrak sevgisini öne çıkarmakla birlikte şair burada meseleye hem ulusal hem de evrensel bir pencereden yaklaşmaktadır:

*Bütün bayrakları seviyorum ama
Yugoslavya'da bütün dünya uluslarının
Bayrakları arasında Türk bayrağını
Ariyorum.*

(İsen vd., 2001: 119).

Yukarıda alıntılanan şiirin devamında ise şair hem Yugoslav hem de diğer dünya uluslarının bayraklarına dair bir vurgu yapmıştır. Bu yönüyle

şairin çocuklar üzerinde birlik ve beraberlik, hoşgörü gibi değerleri aşılama amacı öne çıkar. Bulgaristan Türk çocuk edebiyatından Latif Ali'nin "Bahar Sabahı" şiirinde ise tabiat ve vatan vurgusu üzerinden bayrağa da dikkat çekilmektedir:

*Kaplar sokakları bir insan seli
Ellerinde demet demet çiçekler...
Bayraklar yükselir orman misali
Dile gelir yeni yeni gerçekler!*

(Akgün, 2016: 261).

Aliş Sait'in "Al Bayrak" şiirinde görüleceği üzere ay yıldızlı al bayrak ifadesi ile Türk bayrağı ve Türklük şuuru da öne çıkarılmıştır:

*Ay-yıldızlı al bayrak! Açılıp yaprak yaprak
Semamızda dalgalan; Bize geçmişi anlat;
Deniz gibi çalkalan! Savaşları hatırlat!*

258

(Akgün, 2016: 196).

Şiirde bayrak, dalgalanması ile gelecek kuşaklara tarihi hatırlatacak bir bellek unsuru olarak ele alınmıştır.

Balkan edebiyatının belirli bir döneminin sosyalizm etkisinde kaldığı ve sosyalist realizmle birlikte buna uygun temaların işlendiği bilinmektedir. Bu bağlamda Balkan Türk çocuk şiirinde bayrak temalı şiirlerde 'kıvıll' renk ve sosyalizm övgüsü örnek olarak verilebilir. Ahmet Mollof'un *Mektebimiz* şiirindeki şu mısralar bahsedileni örnelemektedir:

*Üstünde kıvıll bayrak
Dalgalanıyor bir bak
Bu bir ilim ocağı
Onunla söker şafak!*

(Akgün, 2016: 264).

Sosyalizm ile birlikte eğitimin öne çıktığının anlatılması yalnızca Balkan Türk edebiyatında değil, tüm Türk dünyası edebiyatlarında sosyalist

rejim merkezli edebiyat dönemlerinde karşılaşılan bir husustur. Mollof'un bu şiirinde de son mısra da belirttiği "piyoner sözü verdik" ifadesi sosyalist tahakküme bağlı bir şiir olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla çocuk şiirlerinde millî bilinç yalnızca Türklük ve Türkçe üzerinden yapılmamış olup siyasi konjoktüre bağlı olarak hegemonyanın etkisindeki bazı yazarlar tarafından sosyalist çizgide eserler verildiği görülmektedir.

1.3. Dinî Ögeler

1.3.1. Ramazan Ayı

Makedonya Türk çocuk edebiyatının gelişmesinde büyük katkısı olan şair Fahri Ali'nin "Nisanlı Ramazan Akşamları" şiirinde ramazan ayı ve ramazana ilişkin dinî ve geleneksel ögeler ele alınmıştır:

*İçim rahatlar bir hoş olurum
Nisanlı ramazan akşamları girer hayalime
Minarelerdeki kandil yanmaları
Çocuklar, çocuklar başladı ramazan akşamları
Nisanlı ramazan akşamları girer hayalime*

(İsen vd., 2001: 101).

Bu şiirde ramazan ayı dinî bir öğreti olmaktan ziyade daha çok geleneksel yönü ile öne çıkar. Nitekim ramazan ayında oynanan geleneksel çocuk oyunları, saklambaç ve ramazan eğlenceleri şairin hayatında güzel anılar olarak yer etmiş ve bu kültürel ögelerin gelecek nesiller tarafından hatırlanması amacıyla işlenmiştir. Türk kültürünün ve Türk inancının içerisinde dinî günler ve aylar toplumsal aidiyetin, birleştiriciliğin sembolüdür. Bu şiirde de benzer bir amaca hizmet ettiği görülmektedir.

1.4. Millî Bayramlar

a. 10 Kasım

Türk dünyasının, Türk kültür ve edebiyatının ortak miraslarından olan millî günler ve buna ilişkin ritüeller edebî metinlerde bir bellek ögesi

olarak işlenmektedir. Tunç'un da ifadesiyle (2020: 37) "bellek, geçmişteki bilgileri, tecrübeleri, yaşanmışlıkları saklar, korur ve muhafaza eder." Balkan Türk çocuk şiirinde millî değerlerin, bayramların ve liderlerin toplumsal bellek ögesi olarak ele alındığı görülmektedir. Kuşkusuz örnek şahsiyet olarak ele alınan isim Mustafa Kemal Atatürk'tür. İsen'in de belirttiği gibi (2001: 51), Batı Trakya Türkleri ve diğer bölge Türk halkı Rumeli doğumlu olduğu için Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e ayrı bir önem vermiş ve bu önemi şiire yansıtılmışlardır. Nitekim Atatürk'ün Selanik'te doğması Batı Trakya Türkleri için bir övünç kaynağıdır. Bu bağlamda Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk, Balkan çocuk şiirinde ele alınan örnek bir kişidir. Örneğin Hasan Mercan "Rumelice 10 Kasım" şiirinde Atatürk'ü ideal bir lider olarak tasvir eder:

Ata mı bu, Anlaşıldı; Rumeli'ye doldudizgin
At üzerindeki çocuklar? Böyle gelirmiş yarınlar.
-Bir resim böyle oluşur şekliyle! -Sesim büyük konuşur diliyle!

(İsen vd., 2001: 140)

Geleceği kuran ve yeni nesillere armağan eden lider Atatürk, Yunanistan Türk edebiyatından Alırıza Saraçoğlu'nun "Atanı Tanı Çocuğum" şiirinde de benzer şekilde Türklüğün ve Türkün bir güneşi ve meşalesi olarak yer almaktadır:

Güneşidir O, her Türkün
Meşaledir Atatürk'ün
Anlatır Türk'ü her gün
Atanı tanı çocuğum

(İsen vd., 2001: 284)

b. 23 Nisan

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı gün olan ve Atatürk'ün gençlere armağan ettiği 23 Nisan, Balkan Türk şiirinde millî bilinci güçlendirmek adına ele alınan temalardan biri olarak dikkat çeker. Kosova

Türk edebiyatının kalemlerinden Zeynel Beksaç'ın "Bugün Bayramımız Var" şiiri bu duruma örnek olarak verilebilir:

*Kosova ovasında Rumeli elinde
Anadilim dilimde şarım Çin'de Yemen'de
Yüküm hoşgörü şarkım dostluğa merhaba
Bugün 23 Nisan bugün bayramım var*

(İsen vd., 2001: 187)

Şairin şiirin genelinde "güvercin, gökyüzü, çiçek kokusu, Mehmetçik, barış, anadil, hoşgörü, dostluk, eğlence, erdem" gibi birbiri ile yakından ilintili kavramları öne çıkararak hem çocuğa görelilik ilkesine uygun hem de millî bilinci aşıl原因 ve toplumsal hafızayı güçlendiren bir içerik ve üslup ortaya koyduğu görülmektedir.

1.5. Vatan Sevgisi

Balkan Türk çocuk şiirinde vatan teması millî bilinç inşası bakımından irdelenmesi gereken temalardan biridir. Buna göre çocuklara ideal bir vatan ve gelecek tasavvuru algısı verildiği görülmektedir. Vatana bağlılık, vatana dair aidiyet ve bilinç Makedonya'dan Romanya'ya kadar tüm Balkan Türk çocuk edebiyatında işlenmiştir. Bir bakıma bireyin grup kimliğine dâhil olması ve bu yönüyle kültürel kodları benimseyip aktarıcılığı sağlaması adına vatana dair bilincin kazandırılması özellikle önemli görülmüştür. Vatan bu şiirlerde tarihi ile övünülecek, dengi bulunmayan bir mücevher olarak betimlenmektedir. Romanya Türk çocuk edebiyatından Ahmet İsmail Davut "Ana Yurt" şiiri ile "Yüce tarihinden doğan bugün varsam/Sendendir gelen menbam, ana yurt" (İsen vd., 2001: 318) derken Makedonya Türk edebiyatından Fahri Kaya "Yurt" şiiri ile "Bu gördüğün parça toprak/Senin güzel yurdun ancak" (İsen vd., 2001: 81) diye vatan sevgisini çocuklara aktarmıştır. Bugünü yaşayan çocukların tarihten ders çıkarması ve bugüne sahip çıkmalarının mesajı verilir. Latif Ali'nin "Yurdum" şiirinde ise "dünyalara değişmem yurdum senin taşını/uğruna feda olsun, adıyorum başımı"

(İsen vd., 2001: 235) mısralarından görüleceği üzere vatana bağlılık ve kendilik vurgusu öne çıkmaktadır. “Bugün yaşıyorsun/güleryüzle salim/tertemiz gökler altında” (İsen vd., 2001: 318) mısralarında Ahmet İsmail Davut’un ifade etmek istediği gibi tarihine, geçmişine ve atalarının bıraktığı mirasa sahip çıkması gereken yeni bir neslin inşasında çocuk şiiri ve bu yönüyle vatan teması en önemli sorunsallardandır. Bulgaristan Türk çocuk edebiyatından Hüseyin Rasim Güler’in “Vatan Sevgisi” şiiri bu mirası sahiplenmiş bir neslin sesini kelimelere yüklemiştir:

*Yurdum benim güzel yurdum! Geçmek olur mu senden?
Bir an olsun ayıramam seni candan, bedenden.
Burcu burcu, özlem özlem her bucağın yar bana,
Gerekirse elbet bir gün canım feda uğruna!*

(İsen vd., 2001: 267)

Bu bağlamda Balkan Türk çocuk şiirinde vatan, çocuğun annesi, sırtını dayadığı babası, kendiliğini kurduğu aynası ve sığındığı evidir. Bunun yanı sıra bölgedeki çocuk şiiri örneklerinde ideal vatan tasavvurunun Türklüğün inşasının korunduğu ve yaşatıldığı bazı mekânlar ekseninde de işlendiği dikkat çekmiştir. Buna örnek olarak Tuna, Rodoplar, Pirin, Deliorman, Vardar gibi mekânları vermek mümkündür. Bulgaristan Türk edebiyatından Recep Küpçü’nün “Babaları gurbetten/topladın mı bağırma artık?” (İsen vd., 2001: 221) diye seslendiği ve “canımın içi” şeklinde nitelediği Rodoplar, üzüntülere, ayrılıklara, acılara şahit olmuş bir Türk mekânıdır.

*Ne kahramanlar gördün dün, Ne anılar gizli sende;
Benim düşümdesin Tuna... Dinlesem... Bir söylesen de...
Söylenir hâlâ türkün! Akarsın yaban elinde!
Benim dilimdesin Tuna... Benim içimdesin Tuna...*

(İsen vd., 2001: 285)

Yunanistan Türk edebiyatından Ali Rıza Saraçoğlu'nun "Tuna" şiirinden alıntılanan bu mısralarda ise türkü ve bir tarih olarak nitelenen Tuna'nın yaban ellerde oluşundan yakınan bir şair görülmektedir. Kuşkusuz bu yakarış Balkan coğrafyasının kaderini de okura sunmaktadır. Benzer şekilde şiirinde Tuna'yı anlatan Ahmet Şerif'in daha olumlu nitelermeler ve tasvirlerle Tuna'yı tabiat ve güzellik çerçevesinde ele aldığı dikkat çeker: "*Selam ola dünyalara/ak elleri sıcak Tuna*" (İsen vd., 2001: 207) şeklinde özellikle hedef okur kitlesi çocuklar için güzel bir dünya yaratır. Bu bağlamda Makedonya Türk edebiyatından Enver Tuzcu "Vardar" şiirinde:

*Kederlenme tasalanma
Pek yakında kar yağacak
Zaman gelip eriyince
Senin suyun çoğalacak*

(İsen vd., 2001: 55)

263

diyerek tarihin zorlu günlerinde Vardar üzerinden dayanıklılık, sabır, inanç gibi değerlerin okura aktarımını sağlamıştır. Bir bakıma bu tür benzetmeler ve ifadelerden yola çıkarak şairlerin millî bir sorumluluk örneği ortaya koyduğu, toplumdaki aksaklıkların ve birtakım sıkıntıların giderilmesi için kalemlerine başvurdukları söylenebilir.

Sonuç

Balkanlarda yaşayan Türk topluluklarının oluşturdukları edebiyatın içerisinde çocuk edebiyatı da önemli bir yer tutmaktadır. Çocuk edebiyatı eserleri, çocukların dil becerilerini geliştirirken aynı zamanda onlara toplumsal farkındalık, değerler aktarımı ve toplumsal bilinç kazandırma gibi çeşitli işlevler de taşımaktadır. Bu bakımdan Türk dünyasının en önemli parçalarından olan Balkanlarda Türk çocuk edebiyatı bölgedeki tarihî geçmişin ve gelecek ideallerinin bir yansıma alanıdır. Bu sebeple eserlerin doğa, tabiat, güzel ahlak, dayanışma, fedâkarlık, aile, sevgi, dostluk gibi temaların yanında ana dil, vatan sevgisi, bayrak sevgisi, millî ve dinî günler,

kültürel ritüeller ve inanışlar olmak üzere millî bilinci koruyan ve güçlendiren, kültürel geçmişi gelecek kuşaklara aktaran ve kültürel sürekliliği sağlayan bir mahiyete sahip olduğu görülmüştür. Bu temaların işlenmesi ve söz konusu şuurun çocuklara benimsetilmesi adına sözlü geleneğin de etkisi ile şiir türünün geliştiği, başlangıçta Türkçenin sesi olması ile başlayan toplumsal rolünü sonraki dönemde Türkçenin ve Türk kültürünün muhafaza alanı olmasıyla devam ettirdiği belirlenmiştir. Henüz çocuk yaşta ferdi kimliği şekillenmeye başlayan bireyin grup kimliğine adaptasyonunda söz konusu şuurun Balkanlar için önemi açıktır. Dolayısıyla bölgedeki edebiyatın ilk örneklerinden olan çocuk şiirlerinde yazarların ferdi bir sorumlulukla eğitsel ve pragmatist bir tavır takındığı ve bu yönüyle bazı dönemlerde sosyalist güdüme girseler dahi "Biz" kimliğini, Türklük bilincini ve kültürel farkındalıklarını korumak adına kalemlerine başvurdukları görülmüştür. Bahsedilen toplumsal fayda merkezli edebî anlayış, esasen Türk halklarının farklı bölgelerde yaşattığı edebiyatla arasındaki kuvvetli bağı da somutlamaktadır. Dil ve tarih şuurunun edebiyat zemininde ortaya konduğu bir örnek olan Balkan Türk çocuk şiiri üzerine müstakil veya karşılaştırmalı araştırmaların yapılmasıyla söz konusu hususu daha derin ve ayrıntılı biçimde ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Kuşkusuz Türk dünyasının ortak miraslarının başında edebiyat gelmektedir.

Etik Beyan

Çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- AKGÜN, Atif (2011), "Balkan Türkleri Çocuk Şiirinde Milliyet Kavramı ve Diğer Milletlere Bakış (Bulgaristan-Batı Trakya Örneği)", İlyas Öztürk vd. (Ed.), *XI. Uluslararası Dil-Yazın-Deyişbilim Sempozyumu 13-14 Ekim 2011 Bildiri Kitabı*, 65-79.
- AKGÜN, Atif (2016), *Balkanlarda Türk Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Bengü Yayınları.
- ALİOV, Mumin (2023), "Balkan Türk Edebiyatının Taşıyıcısı Olarak Balkan Türk Yazılı Basınının Rolü Üzerine", *Balted*, 5(1), 71-93.
- ARGUNŞAH, Mustafa (1996), "Çağdaş Gagauz Şiiri", *Türk Dili Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri Özel Sayısı*, 531, 678-699.
- BEKSAÇ, Zeynel (2014), "Balkanlarda Türk Çocuk Edebiyatı", *Türk Dili*, 107(706), 750-780.
- ÇETİNKAYA, Fatih Çetin, DURMAZ, Mücahit (2020), "Çeviri Resimli Çocuk Kitaplarının Kültür Aktarımı Açısından İncelenmesi Stili", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 945-959.
- EAGLETON, Terry (2011), *Şiir Nasıl Okunur*, Kaya Genç (Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- ERCAN, Yavuz (1990), "Balkan Türkleri ve Bulgarlar", *Bellekten*, 54(209), 297-308.
- HÜNERLİ, Bülent (2022), "Gagauz Çocuk Şiirleri Üzerine", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 39, 1-12.
- İSEN, Mustafa (2001), "Balkanlarda Türk Çocuk Şiiri", *Bilig*, 18, 49-62.
- İSEN, Mustafa, İSEN, Reyhan, KİREÇÇİ, Ayşe Esra (2001), *Balkanlar Türk Çocuk Şiiri Antolojisi*, Ankara: Varlık Yayınları.
- KAFESOĞLU, İbrahim (2003), *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- KARAKUŞ, Ertuğrul (2021), "Gagauz Şair Valentina Bujilova'nın Çocuk Şiirlerine Çocuğa Görelik İlkesi Işığında Bir Bakış", *Kültür Araştırmaları*, 8, 93-105.

- KARAKUŞ, Ertuğrul (2023), "Kuzey Makedonya ve Kosoca Türk Şiirinde Türkistan ve Türk Dünyası", *Türkologia*, 2(114), 57-89.
- KARAKUŞ, Ertuğrul, UÇKUN, Rabia (2014), "Balkan Türkleri Edebiyatı ve Halk Kültürünün Türkiye'deki Üniversitelerde Yer Almasının Gerekliliği Üzerine", *Türük*, 3, 135-157.
- KARATAY, Halit (2007), "Değer Aktarımı Açısından Yerli ve Yabancı Çocuk Edebiyatı Ürünleri", 38. ICANAS, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007)*, 939-948.
- OKUMUŞ, Salih, CAN, Esat, DEMİR, H. Hüseyin (2014), "Makedonya ve Kosova'da Türkçe Yayınlanan Çocuk Dergileri", *Proceedings Book*, 295.
- SANCAKTAR, Caner (2019), "Balkanlar'da Türk ve Müslüman Milletler: 19. Yüzyıldan Günümüze Milliyetçiliğe Karşı Varoluş Mücadelesi", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-21.
- SEVER, Sedat (2012), *Çocuk ve Edebiyat*, İzmir: Tudem Yayınevi.
- SEVER, Sedat (2013), *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*, İzmir: Tudem Yayınları.
- SINAR, Alev (2006), "Türkiye'de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(7), 175-225.
- TAŞCIOĞLU, Yılmaz (2006), "Balkanlarda Yeni Türk Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, 4(7), 429-477.
- TEKŞAN, Keziban, KANIK UYSAL, Pınar (2017), "Millî Bilinç Geliştirme Niteliğine Sahip Bilgilendirici Çocuk Edebiyatı Eserleri", *Kesit Akademi Dergisi*, 12, 530-549.
- TUNÇ, Gökhan (2020), *Şiir ve Bellek*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- YALÇIN, Alemdar, AYTAŞ, Gıyasettin (2005), *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.